

Nr 55.

Ankom till riksdagens kansli den 19 maj 1915 kl. 10 e. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om talan i viss ordning angående rätt till strömfall, dels ock i ämnet väckt motion.

Närvarande: herrar Petersson i Lidingö villastad, Lindhagen, af Ekenstam, Söderbergh^{*)}, Trana, Stärner^{*)}, Gezelius, Alexanderson, greve Spens, Dahl, Pettersson i Södertälje, Persson i Norrköping, Gustafsson i Örebro, Westman, Rehn^{*)} och Lindqvist i Kosta^{*)}.

^{*)} Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Genom en den 27 april 1915 dagtecknad proposition, nr 184, som hänvisats till lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bifogade, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

»Lag

Propositionen.

om talan i viss ordning angående rätt till strömfall.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

Har vid skifte av by eller annat skifteslag uttrycklig bestämmelse icke givits angående strömfall, hörande till skifteslaget, må domstols prövning av frågan, huruvida ström-fallet må anses tillkomma den fastighet, vilken stranden tillskiftats, eller utgöra skifteslagets gemensamma till-

hörighet, påkallas såväl av ägaren till nyssnämnda fastighet efter stämning å skifteslagets övriga delägare som ock av dessa efter stämning å strand-ägaren.

Vad nu sagts äge motsvarande tillämpning, där vid klyvning eller styckning av fastighet uttrycklig bestämmelse om densamma tillhörigt strömfall icke meddelats.

2 §.

Har vid skifte, klyvning eller styckning av samfällighet, vartill hör strand vid strömfall, detta tillagts viss ägolott, stånde ägaren av denna lott fritt att, där han vill vinna visshet, att kronan ej äger anspråk på strömfallet, efter stämning å kronan hos domstol begära prövning av dylikt anspråk. Har strömfallet ej ingått i delningen, tillkomme rätten att väcka talan, som nu sagts, samfällighetens delägare; och vare lag samma, där fråga är om by eller annan samfällighet, som ej i laga ordning undergått delning.

Där fastighet, till vilken hör strand vid strömfall, av ålder utgjort ett skifteslag för sig, vare fastighetens ägare berättigad att mot kronan föra talan, som i första stycket sägs.

3 §.

Är strömfall med eller utan strand för alltid avsondrat, äge avsondringens ägare den rätt till talan, som enligt 1 och 2 §§ tillkommer ägaren av stamfastigheten.

4 §.

Vad i denna lag stadgas om strömfall gälle ock beträffande sådan del av vattendrag, som beröres av anordningar för tillgodogörande av strömfall i vattendraget.»

Beträffande de skäl, som ligga till grund för ifrågavarande proposition, får utskottet hänvisa till de vid densamma fogade utdrag av statsrådsprotokollet.

I samband med denna proposition har utskottet till behandling förehaft en i anledning av propositionen av friherre *Erik Palmstierna* inom

andra kammaren väckt motion nr 241, vari hemställts, »att Kungl. Maj:ts proposition nr 184 icke måtte av riksdagen bifallas».

Till stöd för sin berörda hemställan har motionären anfört följande:

»Det har väckt åtskillig förvåning att regeringen funnit angeläget att med Kungl. Maj:ts proposition nr 184 förelägga riksdagen spillrorna av det lagförslag om särskild prövning av strandägares rätt till strömfall eller annat område i rinnande vatten invid stranden, som av lagrådet ur juridiska synpunkter så ingående och skarpt kritiserats att ytterst ringa del av densamma kunnat av justitieministern vidhållas. Det omarbetade lagförslaget föreligger nu i ett stympat och beskuret skick och syftet med den ursprungliga framställningen kan näppeligen vinnas därmed. Detta syfte var givetvis att genom ett preklusionsförfarande, och begränsning till viss tid för kronans rätt att föra talan rörande bättre rätt till vattenfall få ett snabbt slut på vattenfallsprocesserna, oavsett om kronan kunde hinna med att inom stadgad tid förskaffa sig det bevismaterial, som erfordras för upptagande av rättegång, eller ej. Genom lagrådets synnerligen befogade erinringar häremot har lagförslaget nu krympt ihop till en lag om talan i viss ordning angående rätt till strömfall, i vilken endast föreskrives att strandägare må begära domstols prövning för att erhålla visshet om kronan har giltiga anspråk på strömfallet i fråga. Någon tids begränsning, efter vilken kronan förlorar sin talan, är ej upptagen i det nya förslaget. Detta är givetvis för kronan en väsentlig fördel. Kronan lämnas rådrum att förebringa all den bevisning, som kan stå till buds. Någon begränsning av processandet till några få år vinnes emellertid alls icke med den föreliggande propositionen.

Det må nu synas, att denna så förlorat sin ursprungliga karaktär och erhållit så ringa betydelse, att den kunde utan vidare godtagas, men vid närmare eftersinnande finner man att åtskilliga betänkligheter dock vidlåda densamma. Redan i lagrådets yttranden framhålles att något föregripande av lagstiftningsarbetet på detta område icke bör ske. Det är likväl ytterst sannolikt att detta kan äga rum även med det framlagda förslaget. En viss meningsmotsättning i fråga om den rätt till strömfall, som i oskiftat vatten skall tillkomma byalag och strandägare, har nämligen yppat sig mellan lagberedningen och domstolarna. Medan den förra i sitt förslag till ny jordabalk ställt sig på den ståndpunkten att strömfallet i omnämnda fall bör anses tillkomma byalaget, har högsta domstolen tilldömt strandägaren detsamma. För den händelse ett massprocessande nu skulle igångsättas, komme domstolarna med all sannolikhet att företräda strandägareståndpunkten och undan för undan

tilldöma markägaren invid vatten äganderätt till omtvistade strömfall och detta innan lagstiftarna avgivit sitt votum. Frågan skulle således i stor utsträckning bli avgjord, innan lagstiftningen fått tillfälle att besluta. Detta kan givetvis icke vara lämpligt. Först torde principfrågan böra lösas, innan domstolarna avdöma vad som i det särskilda fallet skall anses vara gällande rätt.

Det bör tillika erinras om att den åt nuvarande statsrådet *Westman* överlämnade utredningen rörande regalrätten ännu icke hunnit bli färdig, men den torde utan tvivel bliva av betydelse för bedömande av föreliggande spörsmål om kronans rätt till strömfall. Att utan kännedom om densamma påskynda avdömandet av rättsfrågor, som beröra denna utredning kan därför icke befinnas riktigt.

I själva verket har man icke heller någon säkerhet för att endast produktionen gagnas för den händelse lagen godtages. Rätten att föra talan begränsas nämligen icke till den, som bygger i vattnet eller visar uppenbar avsikt att göra detta — han har t. ex. ingått avtal med vattenfallsstyrelsen på de grunder, som angivas i kungl. propositionen nr 173 — utan *varje* strandägare må instämma kronan till domstol för avgörande om vem äganderätten tillkommer. Även den, som t. ex. på spekulation förvärvat sig stranden i tanke att därigenom förtjäna på värdestegring hos vattenkraften eller först om ett par årtionden kan förväntas utbygga fallet, skulle ha rätt till att få sin tvist med kronan omedelbart avgjord. Hade propositionen begränsats att gälla endast för dem, vilka äro produktivt nyttiga, skulle mindre betänkligheter råda.

Ett annat, ett praktiskt skäl, för propositionens avstyrkande är att kammarkollegium för närvarande icke besitter tillräckliga arbetskrafter för att möta de utredningskrav, som kunna uppstå för den händelse avsikten med lagen skall vinnas. Denna synpunkt framhölls i annat sammanhang, nämligen under debatten om den tjuguariga hävden i första kammaren år 1912 av herr *Trygger*, som, när tanken på preklusionsförfarandet först uppkom, uttalade samma betänksamhet. Vä. kan det invändas att arbetskrafterna lätt kunna ökas, men detta kommer i så fall att ske på bekostnad av utredningsarbetets enhetlighet.

Man kan i övrigt ifrågasätta, om den kungl. propositionen fyller något verkligt behov. Inom kammarkollegium pågår ju för närvarande en systematisk utredning angående kronans rättsanspråk och resp. vattenfall ordnas efter typ och i grupper, varigenom dom rörande ett fall kommer att beröra en hel serie andra. Vattenfallsprocessernas avveckling på fullt normalt sätt pågår således, och denna avveckling skulle icke gagnas, om den kungl. propositionen bifölles. För en strandägare

torde det dessutom icke vara någon svårighet att hos kungl. kammarkollegium förskaffa sig kännedom om den typ av vattenfall, hans eget anses tillhöra.

Det bör också påpekas att den uppfattningen år 1912 gjorde sig gällande inom riksdagen, att en strandägare redan nu utan att därigenom förlora sin hemulsrätt kan instämma kronan för avgörande av tvist om bättre rätt till strömfall. Är denna åsikt, såsom det vill synas, riktig, framstår den kungl. propositionen än mer ändamålslös.

Slutligen bör det framhållas att därest Kungl. Maj:ts proposition nr 173 av riksdagen i det väsentliga bifalles och ett verksamt undanröjande av processfallens utbyggande således kommer till stånd, vinnes det huvudsakliga, nämligen att vattenkraftsproduktionen oavbrutet fortgår, utan att rättvisans behöriga gång störes.»

På sätt framgår av de propositionen bilagda utdragen av statsrådsprotokollet, är ifrågavarande förslag grundat på ett äldre sådant, som innehölls i de s. k. vattenrätts- och dikningslagskommittéernas betänkande. Såsom av departementschefen framhållits, åsyftade berörda förslag att bereda strandägare, som förmenar sig vara ägare till vattenområdet utanför stranden eller en del av detsamma, möjlighet att förvissa sig, huruvida äganderätten därtill göres honom stridig, samt att få annans motsatta anspråk med avseende därå i laga ordning prövat. För detta ändamål innehöll kommitterades förslag i sitt ursprungliga skick ej mindre stadganden, varigenom det medgavs strandägare rätt att i provokatorisk ordning instämma sin talan mot den, som påstode sig äga bättre rätt till vattenområdet, än även bestämmelser om ett preklusionsförfarande, enligt vilket på ansökan av strandägaren eventuella anspråkshavare skulle genom offentlig kallelse föreläggas att inom viss tid anmäla sitt anspråk vid äventyr, om den tid försattes, av anspråkets förlust. Sedan nämnda förslag i överarbetat skick, efter föredragning inför Kungl. Maj:t i statsrådet, underställts lagrådets granskning, har detsamma, i anledning av inom lagrådet framställda anmärkningar, frånfallits i vad angår de delar av detsamma, som avsågo införande av ett särskilt preklusionsförfarande och vilka utgjorde det äldre förslagets egentliga kärna. I vad åter det innehöll stadganden om befogenhet till provokatorisk rättegång angående vattenrätt har det i förevarande proposition i väsentligen omarbetat skick förelagts riksdagen. Därvid har befogenheten i fråga emellertid begränsats, i fråga om objektet för rätten till att gälla strömfall, och i fråga om parterna i målet till att gälla till förmån för *dels* innehavare av skifteslott som tillskiftats stranden

*Utskottets
yttrande.*

emot övriga skiftesdelägare och omvänt, *dels* nyssnämnda lottägare eller skifteslaget gentemot kronan. Innehavare av avsöndrat strömfall har samma befogenhet som enligt vad nyss sagts tillkommer stamfastigheten.

I likhet med departementschefen finner utskottet det visserligen vara angeläget att större trygghet beredes i fråga om rätten till strömfall likasom till vattenområden i särskilda hänseenden i övrigt. Men med hänsyn till det läge, vari frågan om en allmän ny vattenlagstiftning befinner sig, måste för en utbrytning till särskild föregående behandling och avgörande av ett visst däri ingående problem kunna bland annat anföras, att å ena sidan därmed ett oavvisligt behov finner sitt nödvändiga avhjälpande och å andra sidan intet föregripande sker åtminstone i centralare delar av vattenrättsfrågan i övrigt. Av de yttranden, som i detta ärende avgivits inom lagrådet, finner emellertid utskottet sin uppfattning bestyrkt, att dessa förutsättningar icke uppfyllas av det kungl. förslaget, varjämte andra betänkligheter av principiell art kunna mot detsamma anföras.

Vad till en början angår behovet av det föreslagna stadgandet om rätt till fastställelsetalan enskilda emellan, synes detsamma icke vara erforderligt styrkt. En ledamot av lagrådet yttrar i denna fråga följande:

»Vad först angår möjligheten av en fastställelseprocess emellan strandägaren, å ena, och skiftesdelägarna, å andra sidan, angående rätten till vattenområdet, synas även efter nu rådande rättsuppfattning ganska ringa fordringar böra uppställas för talans upptagande. Om skiftesdelägarna instämma strandägaren, läser i regel sådan talan utan särskild prövning kunna upptagas. Och om strandfastighetens ägare instämmer skiftesdelägarna, synes hinder för frågans prövning icke heller böra möta, där skiftesdelägarnas förhållande givit någon rimlig anledning till talans anställande. Det har icke i förslagets motivering uppgivits, att domstolarna i något sådant fall vägrat att upptaga saken till prövning.»

Tvenne andra ledamöter uttala, att redan enligt gällande rätt torde i allmänhet en av strandägare mot skifteslag eller tvärtom av skifteslag mot strandägare anhängiggjord talan angående äganderätt till vatten icke kunna avvisas såsom en otillåten fastställelsetalan. Dessa ledamöter tillägga visserligen, att enär i något enstaka fall förhållandena kunde gestalta sig så, att domstolen komme till ett sådant slut, en bestämmelse om rätt till fastställelsetalan icke torde vara alldeles obehörlig. Vad sålunda anförts utgör dock uppenbart ett särdeles svagt stöd för vidtagande av den föreslagna lagstiftningsåtgärden, desto mera som i sist åsyftade fall måhända intet berättigat intresse av fastställelse dom föreligger. Och såsom från annan sida erinrats är dock tillvaron av ett

dylikt intresse i det särskilda fallet enligt allmänna rättsgrundsatser den grund, som måste fordras för befogenhet till sådan talan. Till detta krav har emellertid i det kungl. förslaget icke tagits behörig hänsyn.

Om sålunda det praktiska behovet av den föreslagna lagen i förevarande del icke kan anses synnerligen stort, följer därav ingalunda att icke följderna i praktiskt hänseende kunna bli avsevärda nog, men på ett sätt som alldeles icke synes utskottet ägnat att göra förslaget mera tilltalande. Inom lagrådet har erinrats att en lagstiftning av föreslagna art kunde tänkas komma att framkalla rättegångar i stor utsträckning, en fara mot vilken för närvarande förelåge ett korrektiv i den prövningsrätt av befogenheten till talans anställande, som måste anses tillkomma domstolen. Men till att genom en särskild lagstiftningsåtgärd frammana denna situation är, såsom jämväl erinrats, den nuvarande tidpunkten allt annat än lyckligt vald. Det grundläggande allmänna rättsspörsmålet i tvister mellan strandägaren och skifteslaget rörande vattenrätten är nämligen frågan huruvida i saknad av uttalande i skifteshandlingarna vattnet skall anses vara skiftat med stranden eller icke. I denna fråga har lagberedningen i sitt betänkande med förslag till ny jordabalk uttalat sig för den senare meningen, medan den förra är härskande inom högsta domstolens praxis. Spörsmålet är emellertid av den art att dess lösning är en lagstiftningens åvilande uppgift, vilket ock uttalats såväl av departementschefen i hans yttrande till statsrådsprotokollet som ock av lagrådets flesta ledamöter. Men vid sådant förhållande kan det icke vara riktigt att just nu öppna slussarna till ett allmänt processande strandägare och skifteslag emellan och sålunda i stor utsträckning skjuta över uppgiften på lagskipningen.

Ett dylikt förfarande får dessutom en rent av odiös karaktär, då det med hänsyn till utgången av rättsfall under senaste åren kan räknas med att den ena av de stridande uppfattningarna för närvarande har överhand inom den högsta instansen.

Ur nu angivna synpunkter synes det icke heller kunna räknas såsom en förtjänst hos förslaget, utan framstår snarare som en manna-mån, att den ifrågavarande rätten till fastställelsetalan begränsas till att gälla blott strömfall, men ej annan strandäganderätt.

Vad därnäst angår den föreslagna rätten till fastställelsetalan mot kronan, kan utskottet icke finna lämpligt eller av behovet påkallat att just vid en tid, då från kronans sida omfattande undersökningar blivit igångsatta för utredning av dess vattenrätt, ställa kronan i en särskild ogynn-sam undantagsställning i förevarande avseende, varigenom utredningens planmässiga gång skulle kunna på ett synnerligen obekvämt sätt störas.

På grund av vad sålunda anförts och i anledning av friherre Palmstiernas förevarande motion får utskottet hemställa,

att Kungl. Maj:ts proposition nr 184 icke må av riksdagen bifallas.

Stockholm den 19 maj 1915.

På lagutskottets vägnar:

ALBERT PETERSSON.

Reservationer:

dels av herrar *Petersson* i Lidingö villastad, *af Ekenstam*, *Trana*, greve *Spens*, *Gustafsson* i Örebro och *Westman*, vilka ansett, att Kungl. Maj:ts förevarande proposition bort av utskottet tillstyrkas;

dels ock av herrar *Gezelius* och *Dahl*.